

w wielostopniowych turbinach akcyjnych Zoelly'ego i Rateau'a, w których przyjmujemy, że prędkość wylotowa z poprzedniego wirnika zostaje zużyta przez wiry przed kierownicą, powiększając ciepłok całkowity i entropję. Straty prędkości w kierownicach w stosunku do teoretycznej prędkości wylotowej c_0 z kierownicy są według nowszych badań mniej więcej takie same jak w dyszach. Przy obliczaniu kierownic należy przyjmować współczynnik φ o około 2% mniejszy od liczb, podanych na tabelce następującej:

przy $c_0 = 200$	300	400	500	600	650 — 700 m/sek
$\varphi = 0,92$	0,94	0,953	0,962	0,968	0,97

b) Straty w kierownicach, wyzyskujących prędkość wylotową.

Opory przy przepływie pary przez wieniec łopatkowy kierownicy są tutaj mniej więcej takie same, jak przy przepływie przez wieniec łopatkowy wirnika. W kierownicach, umieszczonych pomiędzy dwoma wieniecami wirnikowymi turbin Curtis'a, a służących jedynie do zmiany kierunku prądu pary, dalej turbin reakcyjnych podług rys. 46 i tych wielostopniowych turbin akcyjnych, które wyzyskują prędkość wylotową z poprzedniego wirnika, więc pracujących z tym samym stopniem zasilania w następujących po sobie stopniach ciśnienia, należy więc przyjmować współczynnik ψ podług danych § 16 pod a) w zależności od prędkości wylotowej z poprzedniego wirnika c_2 ; — dodać jednak należy, że przy małej prędkości wlotowej liczymy w wielostopniowych turbinach akcyjnych ze współczynnikiem φ dla znalezienia prędkości wylotowej. W kierownicach turbin reakcyjnych, budowanych podług zasad Parsons'a, należałoby natomiast przyjmować współczynnik ψ podług danych § 16 pod b).

§ 18. Straty wewnętrzne w turbinie.

Wewnątrz turbiny zachodzą następujące straty:

I. Straty w dyszach względnie w kierownicach, dla których współczynniki podano w § 15 i § 17, wynoszą podług wzoru (38):

$$A \cdot Z = A \cdot (1 - \varphi^2) \cdot \frac{c_0^2}{2g} \text{ względnie } A \cdot (1 - \psi^2) \frac{c_2^2}{2g} \quad (51)$$

II. Straty w łopatkach wirnika, dla których współczynniki ψ podano w § 16, wynoszą:

$$A \cdot Z_1 = A \cdot (1 - \psi^2) \frac{w_1^2}{2g} \quad (52)$$

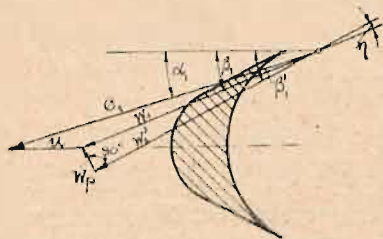
przy założeniu, że początek łopatki jest równoległy do prędkości względnej w_1 .

Gdyby kierunek prędkości w_1 , znalezionej z c_1 i u , (rys. 57) nie był równoległy do początku łopatki, to prędkość względna w_1 rozkładałaby się na dwie składowe, mianowicie jedną w'_1 , równoległą do początku łopatki, a drugą w_p , prostopadłą do początku łopatki; — z powodu zachodzącego uderzenia zmniejszyłaby się praca, wykonana przez turbinę, gdyż $w'_1 < w_1$ i $w'_1 \cdot \cos \beta'_1 < w_1 \cdot \cos \beta_1$ (patrz wzór 47). Ponieważ grzbiet łopatki i wewnętrzna jej strona posiadają przeważnie inne pochylenie, wykonywamy zwykle początek grzbietu łopatki równoległy do w_1 , ponieważ uderzenie pary o stronę wewnętrzną łopatki nie wywiera wpływu hamującego i jest skutkiem tego mniej szkodliwe. W ogólności straty, spowodowane takim uderzeniem, nie są duże, jeśli kąt η pomiędzy w_1 i początkiem łopatki nie jest duży.

Zaznaczyć jeszcze należy, że w kierownicach można uzyskać dalszą ekspansję pary w skośnie ściętej części kanału kierowniczego i w szczelinie pomiędzy łopatkami kiero-

wniczemi i wirnikowemi, skutkiem czego egzystuje, pomimo zastosowania równoległych ścianek w kanałach łopatkowych kierownicy, możliwość wyzyskania większego spadku ciśnienia od krytycznego $p_1 : p_m$ i pracy z prędkością większą od krytycznej c_m t. j. niż prędkość głosu. Taka dalsza ekspansja jest połączona ze zboczeniem kierunku prędkości c_1 o kąt ω_1 , tak że kąt α'_1 , pod którym para dopływa w rzeczywistości do wieńca łopatkowego wirnika wynosi:

Rys. 57.

$$\alpha'_1 = \alpha_1 + \omega_1 \quad . \quad . \quad . \quad (53)$$

Po stronie wylotowej z wieńca wirnika jest w turbinach akcyjnych $\omega_2 = 0$, ponieważ w wirniku nie odbywa się ekspansja, natomiast w turbinach reakcyjnych może $\omega_2 > 0$, czyli może zachodzić pewne zboczenie strumienia pary względem kąta łopatki. Wpływ, spowodowany zboczeniami, określonymi przez

ω_1 i ω_2 , będzie rozważany w § 21.

III. Straty wylotowe.

Tę część energii kinetycznej, którą para posiada z powodu swej bezwzględnej prędkości c_2 przy opuszczaniu wirnika, nie możemy wyzyskać, a strata wylotowa wynosi:

$$A \cdot Z_2 = A \cdot \frac{c_2^2}{2g} \quad . \quad . \quad . \quad (54)$$

Z wykresu prędkości rys. 54a znajdujemy:

$$c_2 = V (c_2 \cdot \sin \alpha_2)^2 + (w_2 \cdot \cos \beta_2 - u)^2,$$

a ze wzoru tego widzimy, że c_2 jest najmniejsze, jeśli $w_2 \cdot \cos \beta_2 = u$, a wtedy musiałoby być $c_2 = c_2 \cdot \sin \alpha_2$, czyli że kąt α_2 powinien równać się 90° , jeśli straty wylotowe mają być najmniejsze.

IV. Straty z powodu rozpryskiwania i nieszczelności.

W turbinach akcyjnych straty, spowodowane rozpryskiwaniem pary poza wieńiec łopatkowy wirnika nie są duże i mogą wynosić 2% do 5% adjabatycznego spadku ciepła odnośnego stopnia ciśnienia; — w wielostopniowych turbinach akcyjnych dochodzą do tego jeszcze straty skutkiem przepływu pary przez uszczelnienie, znajdujące się pomiędzy piastą kierownicy a piastami wirników. Wielkość tych ostatnich strat zależy od rodzaju uszczelnienia, a razem ze stratami z powodu rozpryskiwania mogą te straty przy dostatecznym uszczelnieniu wynosić 4% do 10% odnośnego adjabatycznego spadku ciepła.

W wielostopniowych turbinach reakcyjnych nie zachodzi rozpryskiwanie pary, ponieważ para przepływa turbinę z pewnym nadciśnieniem, natomiast straty z powodu przepływu pary przez szczeliny pomiędzy łopatkami kierowniczymi a bębniem, względnie łopatkami wirnikowymi a osłoną, określone w § 16 współczynnikiem ϕ , oraz z powodu uszczelnienia tłoków odciążających są dość znaczne.

V) Straty pracy tarcia i wentylacji wirników.

W turbinach akcyjnych oblicza się te straty dla jednego wirnika o jednym wieńcu podług wzoru Stodoli jako pracę tarcia:

$$N_r = N_t + N_w = (\beta_1 \cdot D^2 + \epsilon \cdot \beta_2 \cdot D \cdot l^{1.5}) \frac{u^3}{10^6} \cdot \tau \text{ w koniach mech.} \quad . \quad . \quad . \quad (55)$$

Pierwsza część wzoru N_r przedstawia pracę tarcia koła wirującego bez łopatek, a druga część N_w uwzględnia straty, spowodowane przez łopatki; — Stodola podaje, że wzór powyższy sprawdził badaniami dla $u = 60$ do 100 m/sek.

We wzorze tym oznacza: D = średnia średnica wieńca łopatkowego w m ; l = długość łopatek w cm ; u = średnia prędkość obwodowa w m/sek ; γ = ciężar właściwy pary, w której wiruje koło; współczynniki: $\beta_1 = 1,46$; $\beta_2 = 0,83$; ε = stosunek niezasilanego obwodu wirnika do całego obwodu wirnika.

Dla wirników turbin osiowych o dwóch stopniach prędkości należy pomnożyć wzór (55) przez 1,3, a o trzech stopniach prędkości — przez 1,8.

W turbinach reakcyjnych, w których łopatki wirnika umieszczone są na bębnie, straty powyższe są niewielkie, natomiast w turbinach podług rys. 46 można je w przybliżeniu obliczyć podług wzoru (55).

§ 19. Straty zewnętrzne w turbinie.

Do strat tych można zaliczyć straty mechaniczne, straty przez promieniowanie i straty z powodu nieszczelności dławnic.

I. Straty mechaniczne, spowodowane tarcieniem w łożyskach i w dławnicach, napędem pomp kondensacyjnych, regulatora, pompek oliwnych i ewentualnie przekładni zębatej, można przy projektowaniu nowej turbiny tylko ocenić, lecz nie są one duże. Straty mechaniczne turbin, pracujących bez przekładni i bez kondensacji, przyjmuje się przy pełnym obciążeniu dla silników o wielkiej mocy 1%, dla mocy 300 do 100 KM — 3% do 5%, a dla mniejszej mocy około 8%. Przekładnia zużywa 1% do 2%, a praca kondensacji wynosi w turbinach o dużej mocy 1% do 3%, o mocy 300 do 100 KM — 3% do 5%, a dla mocy mniejszej — 5% do 10%.

II. Straty przez promieniowanie są niewielkie, jeśli osłona turbiny jest dobrze izolowana, a mogą wynosić w turbinach o wielkiej mocy 0,5% do 1%, o małej mocy 1% do 3% przy pełnym obciążeniu. W turbinach jednostopniowych należy dbać o to, aby para wylotowa nie przepływała obok ścianek, po których drugiej stronie znajduje się para wlotowa.

III. Straty z powodu nieszczelności dławnic zależą od rodzaju dławnic. Dla dławnic z uszczelnieniem grzebieniastym można ciężar pary, przepływającej w 1 sekundzie przez dławnicę, obliczyć w przybliżeniu ze wzorów:

$$G = f \sqrt{\frac{g(p_1^2 - p_2^2)}{z \cdot p_1 \cdot v_1}}, \text{ jeśli różnica ciśnień jest niewielka} \quad (56)$$

$$G = f \sqrt{\frac{g}{z + 1,5} \cdot \left(\frac{p_1}{v_1}\right)}, \text{ jeśli zachodzi prędkość krytyczna} \quad (57)$$

We wzorach tych oznacza f w m przekrój szczeliny, p_1 i p_2 w kg/m^2 ciśnienia pary, v_1 objętość właściwą przy p_1 , z — liczbę szczelin, g — przyspieszenie ziemskie. Straty w dławnicach z uszczelnieniem grzebieniastym wynoszą zwykle 1,5% do 3% pary zużytej przez turbinę.

Przy obliczaniu turbin parowych przyjmuje się zwykle wszystkie straty zewnętrzne jako jedną całość i oznacza się je współczynnikiem η_m .

§ 20. Oznaczanie pracy i mocy oraz współczynniki sprawności turbiny.

Oznaczmy pracę 1 kg pary w turbinie idealnej, pracującej bez wszelkich strat, przy pewnym stanie pary przed dyszami i pewnym ciśnieniu w kondensatorze przez L_0 względnie moc wytworzoną przez N_0 , a pracę w turbinie rzeczywistej, posiadającej straty wewnętrzne i zewnętrzne, przy tych samych stanach pary przez L_e względnie moc przez N_e , to termodynamiczny współczynnik efektywny sprawności (t. j. w stosunku do pracy, względnie mocy efektywnej), obejmujący wszystkie straty w turbinie, określa się wzorem:

$$\eta_e = \frac{L_e}{L_0} \text{ względnie } = \frac{N_e}{N_0} \quad (58)$$

Do wytworzenia mocy 1 konia mechanicznego, działającej w czasie 1 godziny (1 KM — godz.) potrzebna jest teoretycznie ilość ciepła:

$$\frac{75 \cdot 3600}{427} = 632,3 \text{ ciepł.}$$

Ponieważ dla 1 kg. wynosi spadek adyabatyczny $A \cdot L_0 = i_1 - i_2$ ciepł., przeto obliczamy teoretyczne zużycie pary G_0 na 1 KM — godz. przez turbinę idealną ze wzoru:

$$G_0 = \frac{632,3}{A \cdot L_0} = \frac{632,3}{i_1 - i_2} \text{ kg} \quad (59).$$

Z powodu oznaczenia wszystkich strat w turbinie przez współczynnik η_e , otrzymujemy rzeczywiste zużycie pary G_e na 1 KM — godz. ze wzoru:

$$G_e = \frac{G_0}{\eta_e} = \frac{632,3}{\eta_e (i_1 - i_2)} = \frac{632,3}{A \cdot L_e} \text{ kg} \quad (60).$$

Współczynnik ogólnej sprawności wyrażamy wzorem:

$$\eta_0 = \frac{A \cdot L_e}{Q_0} \quad (61)$$

jeśli przez Q_0 oznaczymy całkowitą ilość ciepła, potrzebnego do wytworzenia 1 kg. pary; — ilość ta jest znacznie większą od $(i_1 - i_2)$, a osiąga — zależnie od temperatury wody zasilającej — w przybliżeniu wartość i_1 .

Gdy od teoretycznej pracy L_0 odejmiemy pracę strat na obwodzie L_s , t. j. strat w dyszach względnie w kierownicach, strat w wieńcach łopatkowych wirnika i strat wylotowych (§ 18. I, II i III), to otrzymujemy pracę na obwodzie wieńca łopatkowego wirnika $L_u = L_0 - L_s$ [patrz wzór (47)], a termodynamiczny współczynnik sprawności na obwodzie wyrażamy wzorem:

$$\eta_u = \frac{L_u}{L_0} \quad (62).$$

Po odjęciu od L_u pracy strat z powodu rozpryskiwania i nieszczelności (§ 18. IV), którą oznaczmy przez L_n , otrzymamy rzeczywistą pracę pary na obwodzie wirnika $L'_u = L_u - L_n$, oraz termodynamiczny współczynnik rzeczywistej sprawności na obwodzie:

$$\eta'_u = \frac{L'_u}{L_0} \quad (63).$$

Jeśli od pracy L'_u względnie od mocy N'_u w KM odejmiemy pracę tarcia i wentylacji wirników L_r względnie N_r w KM (§ 18. V), to otrzymamy pracę wewnętrzną t. z.

indikowaną turbiny $L_i = L_u' - L_r$ względnie moc indikowaną $N_i = N_u' - N_r$, oraz indikowany współczynnik sprawności:

$$\eta_i = \frac{L_i}{L_0} \text{ względnie } = \frac{N_i}{N_0} \quad (64).$$

Po odjęciu od L_i względnie od N_i pracy strat zewnętrznych L_m względnie N_m , wymienionych w § 19, otrzymamy pracę efektywną $L_e = L_i - L_m$ względnie moc efektywną $N_e = N_i - N_m$, oraz mechaniczny współczynnik sprawności:

$$\eta_m = \frac{L_e}{L_i} \text{ względnie } = \frac{N_e}{N_i} \quad (65).$$

Ponieważ podług § 18. V straty, spowodowane przez pracę tarcia i wentylacji wirników, określamy jako N_r w KM, przeto oblicza się przy projektowaniu turbin termodynamiczny współczynnik efektywny η_e najdogodniej ze wzoru:

$$\eta_e = \eta_i' \cdot \frac{N_e}{N_r + N_m + N_e} \quad (66).$$

Przy ocenie uzyskanych wyników przy pomiarach turbinowych oblicza się współczynnik η_e , który jest miarą wyzyskania pary w turbinie, ze wzoru (60) t. j.:

$$\eta_e = \frac{632.3}{G_e (i_1 - i_2)} \quad (67).$$

Zaznaczyć należy, że niektórzy autorzy oznaczają pracę indikowaną jako $L_i = L_0 - L_s$, przez co otrzymuje się korzystniejsze η_i , a gorsze η_m ; — ponieważ jednakże L_i oznacza pracę wewnętrzną turbiny, przeto uważać należy powyżej przedstawiony sposób określania pracy za odpowiedniejszy.

Jeśli oznaczmy przez G_g całkowite zużycie pary przez turbinę o mocy N_e w KM, w czasie 1 godziny, to zużycie pary na 1 KM_e — godz. wynosi:

$$G_e = \frac{G_g}{N_e} \text{ kg} \quad (68).$$

Zużycie pary na 1 KM_i — godz. (indikowany koń mech. — godz.) wynosi:

$$G_i = G_e \cdot \eta_m \text{ względnie } = \frac{632.3}{A \cdot L_i} \text{ kg} \quad (69).$$

Pracę indikowaną 1 kg. pary $A \cdot L_i$ w ciepł. możemy obliczyć, odejmując od adyabatycznego spadku ciepła ($i_1 - i_2$) wszystkie straty wewnętrzne, wymienione w § 18, a wyrażone w ciepłotkach i określone przez i_m , ze wzoru:

$$A \cdot L_i = i_1 - i_2 - i_m \quad (70).$$

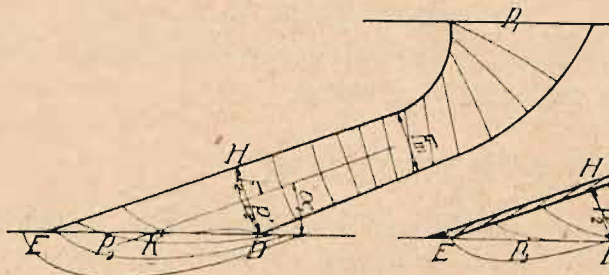
§ 21. Przebieg ciśnień w dyszach i w kierownicach oraz kąty odchylenia.

W § 15 i § 17 przyjmowaliśmy, że przeciwprężność p_2 panuje w przekroju DH (patrz rys. 56), który określiliśmy jako przekrój końcowy F_2 . Ponieważ zadaniem dysz i kierownic w turbinach parowych jest także wprowadzenie strumienia pary pod kątem zamierzonym do wieńca łopatkowego wirnika, przeto muszą być one zatoczone promieniem R i posiadać skośne przedłużenie, t. zw. trójkąt wylotowy, oznaczony na rys. 52 i 56 literami DHE , z przekrojem wylotowym DE . Zaznaczone powyżej

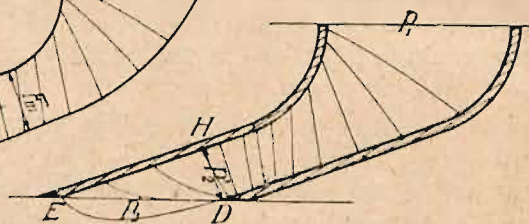

warunki konstrukcyjne mogą wywierać znaczny wpływ na przebieg odbywający się w turbinie parowej.

Z powodu zatoczenia dysz, względnie kierownic, promieniem R , po stronie wlotowej (rys. 56) ciśnienie na stronę ND musi być większe, niż na stronę ME , lecz, jeśli promień R jest dostatecznie duży, nie należy obawiać się odłączenia strumienia pary od ME , co mogłoby spowodować znaczne straty. Znacznie większy wpływ od wspomnianego zgięcia może wywierać na przebieg, odbywający się w turbinie, trójkąt wylotowy. Przede wszystkim dla tego przebiegu miarodajne jest ciśnienie pary, panujące w przekroju wylotowym DE , które bynajmniej nie musi być równe ciśnieniu, panującemu w przekroju końcowym DH , czyli że jako przeciwprężność p_2 określić należy ciśnienie pary

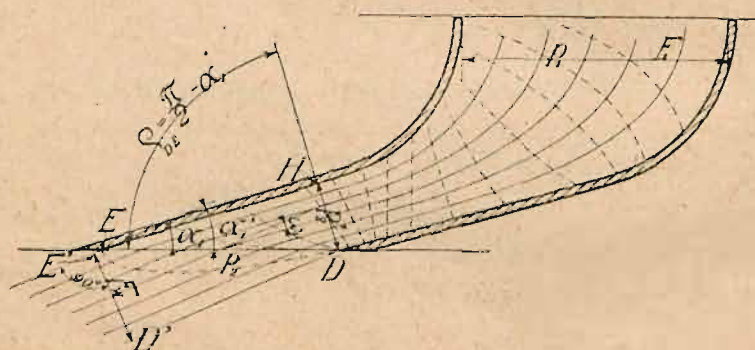

Rys. 58.

Rys. 59.

w przekroju DE lub też nawet tuż za nim. Podług doświadczeń linie tych samych ciśnień (izobary) przebiegają w dyszach, w których $F_2 > F_m$, w przybliżeniu podług rys. 58, a w kierownicach, w których uzyskuje się mniejszy spadek ciśnienia od krytycznego $p_1 : p_m$, czyli w których prędkość wylotowa c_0 w przekroju wylotowym DE jest mniejsza od prędkości krytycznej c_m , w przybliżeniu podług rys. 59, natomiast w kierownicach, w których uzyskuje się większy spadek ciśnienia od krytycznego $p_1 : p_m$, czyli w których

Rys. 60.

prędkość wylotowa c_0 w przekroju wylotowym DE jest większa od obliczonej podług wzoru (13) prędkości krytycznej c_m , w przybliżeniu podług rys. 60.

Ponieważ w ostatnim wypadku panuje w przekroju DE przeciwprężność p_2 , a w przekroju DH ciśnienie p'_2 , które jest większe od p_2 , lecz

mniejsze lub równe p_m , przeto w trójkącie wylotowym ciśnienie p'_2 musi powoli zmniejszać się do p_2 .

Rys. 60 przedstawia układ izobar w kierownicach, które opanowują większy spadek ciśnienia od krytycznego ($\frac{p_1}{p_2} > \frac{p_1}{p_m}$), oraz w dyszach w których wykonano przekrój F_2 za mały. Izobary w okolicy poza przekrojem $D-H$ przebiegają skośnie do osi kierownicy, względnie dyszy, co świadczy o tem, że spadek ciśnienia w strumieniu paro-

wym odbywa się w kierunku nachylonym pod pewnym kątem do osi. Ponieważ przy zamianie ciśnienia na prędkość powstają składowe prędkości, działające w kierunku największego spadku ciśnienia, a które należy dodać geometrycznie do istniejących prędkości, przeto musi strumień zboczyć o kąt ω_1 . W tych wypadkach para opuszcza więc kierownicę wzgl. dyszę pod kątem większym od α_1 , mianowicie według wzoru (53) pod kątem

$$\alpha'_1 = \alpha_1 + \omega_1$$

Z powodu tego zboczenia powiększają się w trójkącie wylotowym czynne wolne przekroje wylotowe dla przepływu pary, skutkiem czego można także w kierownicach opanować większy spadek ciśnień $\frac{p_1}{p_2}$ od krytycznego $\frac{p_1}{p_m}$ i osiągnąć w przekroju DE większe prędkości pary c_0 od prędkości krytycznej c_m .

Fakt ten jest pierwszorzędного znaczenia w budowie wielostopniowych turbin akcyjnych, bo umożliwia, pomimo użycia kierownic, zastosowanie mniejszej liczby stopni ciśnienia, a powoduje tem samem skrócenie turbiny i zmniejszenie kosztów jej budowy. Oczywiście w wielostopniowych turbinach akcyjnych można uzyskać większe prędkości pary od krytycznej także za pomocą dysz, t. j. przyrządów kierowniczych, w których $F_2 > F_m$, lecz budowa ich jest znacznie kosztowniejsza od kierownic, które zaopatrzone są w łopatki wygięte z blachy i umocowane w wieńcu kierowniczym. W części wysokoprężnej nie jest naogół konieczne stosowanie większej prędkości od krytycznej, a możnaby nawet stosować, bez zbytniego wzrostu kosztów, kierownice z przekrojem $F_2 > F_m$; natomiast w części niskoprężnej wielkich turbin parowych jesteśmy zmuszeni do stosowania $c_0 > c_m$, a wykonanie tutaj $F_2 > F_m$ byłoby bardzo kosztowne.

Podkreślić należy, że dalsza ekspansja pary w trójkącie wylotowym, połączona ze zboczeniem strumienia pary, nie zachodzi w dyszach i kierownicach, jeśli w przekroju DH panuje przeciwność p_2 , t. j. jeśli w dyszy przekrój F_2 jest dostatecznie duży, a jeśli w kierownicy spadek ciśnienia $\frac{p_1}{p_2} \leq \frac{p_1}{p_m}$.

Zboczenie strumienia pary o kąt ω_1 , spowodowane dalszą ekspansją w trójkącie wylotowym, można obliczyć zapomocą następujących dwóch sposobów:

I. Sposób:

Niechaj kierownica, pokazana na rys. 60, w której $\frac{p_1}{p_2} > \frac{p_1}{p_m}$, posiada wysokość W . Obliczenie kąta ω_1 przeprowadzamy na podstawie założenia, że w przekroju DH panuje ciśnienie krytyczne p_m . Skutkiem tego musimy wielkość przekroju DH wyznaczyć podobnie jak w dyszach jako $F_m = F_2$.

Oznaczając przez F_w czynny przekrój wylotowy, a przez G kg/sek. ciężar pary, przepływającej przez kierownicę, oraz przyjmując, że z powodu strat w kierownicy, prędkość krytyczna zmniejsza się do $c'_m = \varphi \cdot c_m$, otrzymujemy podług równania ciągłości strugi:

$$\text{a) dla punktu } D \text{ wzór: } G = \frac{F_m \cdot c'_m}{v'_m}$$

$$\text{b) " " } E \text{ " } G = \frac{F_w \cdot c_1}{v_1}$$

$$F_m = W \cdot DH; \quad F_w = W \cdot D'E'$$

$$\frac{DH \cdot c'_m}{v'_m} = \frac{D'E' \cdot c_1}{v_3}$$

$$\frac{D'E'}{DH} = \frac{v_3}{v'_m} \cdot \frac{c'_m}{c_1},$$

a ponieważ

$$\frac{DH}{\sin \alpha_1} = \frac{D'E'}{\sin \alpha'_1},$$

otrzymujemy:

$$\sin \alpha'_1 = \frac{v_3}{v'_m} \cdot \frac{c'_m}{c_1} \cdot \sin \alpha_1 \quad (71)$$

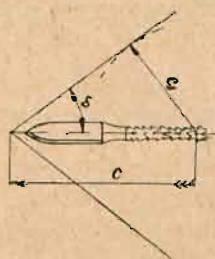
Po otrzymaniu ze wzoru (71) kąta α_1 obliczamy kąt $\omega_1 = \alpha'_1 - \alpha_1$.

Wyniki otrzymane na podstawie obliczenia powyższego zgadzają się w przybliżeniu z odchyleniami strumienia pary, stwierdzonymi za pomocą doświadczeń.

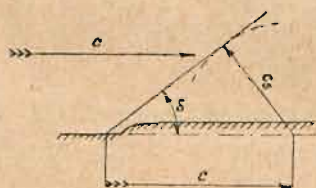
Ten sposób obliczenia posiada jednakże jedną zasadniczo słabą stronę, mianowicie nie można za jego pomocą oznaczyć, czy osiągnie się w przekroju DE potrzebne ciśnienie wylotowe p_2 , a zatem wartości znalezione dla c_1 i v_3 na mocy poprzednich założeń mogą być w pewnych wypadkach wątpliwe. Oprócz tego oznaczenie potrzebnego ciśnienia wylotowego p_2 , które możnaby uzyskać przez dalszą ekspansję pary w szczelinie pomiędzy łopatkami kierownicy i wirnika, napotyka na jeszcze większe trudności.

II. Sposób.

Podstawy teoretyczne dla tego sposobu obliczenia podał Prandtl, opierając się na pracach Mach'a, a zastosowanie praktyczne do turbin parowych przeprowadzili Meyer i Loschge.

Rys. 61.

Rys. 62.

W pracy swej wykazał Mach, że w powietrzu nieruchomym, jeśli przez nie przebiega pocisk z prędkością c , większą od prędkości głosu, powstaje zgęszczona fala (rys. 61). Fala ta porusza się w przestrzeni z prędkością c_s , którą posiada głos w powietrzu, musi jednakże również iść razem z pociskiem, skutkiem czego posiada ona skośne położenie względem drogi pocisku, z którą tworzy

kąt δ , nazywany kątem Mach'a. Odnośnie do rys. 61 wynosi $\sin \delta = \frac{c_s}{c}$.

Prandtl przyjmuje odwrotny przypadek, mianowicie, że powietrze lub gazy, płynące z prędkością $c > c_s$, napotyka na opór nieruchomy. Opierając się na pracy Mach'a, wnioskuje Prandtl, że w tym wypadku opór nieruchomy wytwarza zgęszczoną falę nieruchomą, pochyloną względem kierunku c pod kątem δ (rys. 62). Dalej dowodzi on, że to samo prawo musi być także ważne dla rozrzedzającej się fali nieruchomej. Fala tego rodzaju powstaje w strumieniu parowym, który wypływa z dyszy wzgl. z kierownicy do przestrzeni, w której panuje niższe ciśnienie.

Zmniejszenie ciśnienia, rozpoczynające się od punktu D dyszy wzgl. kierownicy (rys. 63), uwidocznia się najpierw wzdłuż osi DII' , pochylonej względem kierunku stru-

mienia pod kątem δ'_2 . Jeśli oznaczymy przez $(c_s)'_{II}$ prędkość głosu, a przez c'_2 prędkość strumienia w osi DII' i przyjmujemy, że te same prędkości panują w poszczególnych punktach tej osi, to obliczyć możemy kąt δ'_2 ze wzoru:

$$\sin \delta'_2 = \frac{(c_s)'_{II}}{c'_2} \quad (72)$$

Ze wzoru (72) widzimy, że kąt δ'_2 jest tylko wówczas mniejszy od 90° , czyli tylko wówczas zachodzi odchylenie strumienia, gdy $c'_2 > (c_s)'_{II}$, czyli gdy prędkość strumienia jest większa od prędkości głosu (prędkości krytycznej).

Ciśnienie p'_2 na osi DII' zmniejsza się do przeciwności p_2 na osi DII w kącie pomiędzy temi osiami, a zakładamy, że izobary w tym kącie są liniami prostymi, wychodzącymi z punktu D . Oś DII położona jest względem nowego kierunku strumienia pod kątem δ_2 , a $\sin \delta_2 = \frac{(c_s)_{II}}{c_2}$. Ponieważ wszystkie izobary zbiegają się w punkcie D , przeto wnioskujemy, że strumień (patrz także rys. 60) jest odchyłony o kąt, który oznaczamy przez ω_1 .

Przyjmując przepływ pary przez kierownicę wzgl. dyszę bez oporów i bez wirów, Meyer obliczył położenie osi DII' i DII oraz kąt odchylenia ω_1 .

Odnosnie do rys. 64 niechaj oznacza:

δ = kąt Mach'a, który pewna prostolinijna izobara tworzy z kierunkiem strumienia,

γ = kąt dopełniający do δ ,

ρ = kąt, który tworzy rozważana izobara z przyjętą osią pomocniczą OD ,

p_1 = ciśnienie przed kierownicą wzgl. dyszą,

p = ciśnienie, panujące na rozważanej izobarze, które może wynosić 0 aż do ciśnienia krytycznego p_m .

δ_2 , γ_2 , ρ_2 i δ'_2 , γ'_2 , ρ'_2 odnośne kąty dla osi DII i DII' .

Dla $p \cdot v^k = \text{const.}$ podaje Meyer następujące wzory dla obliczenia ρ , γ i ω_1 :

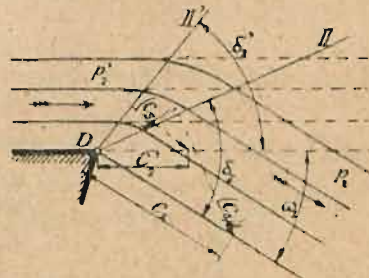
$$\lg \left[\rho \sqrt{\frac{k-1}{k+1}} \right] = \lg \frac{2}{k+1} \left(\frac{p_1}{p} \right)^{\frac{k-1}{k}} - 1 \quad (73)$$

$$\lg \gamma = \lg \frac{2}{k-1} \left(\frac{p_1}{p} \right)^{\frac{k-1}{k}} - \frac{k+1}{k-1} \quad (74)$$

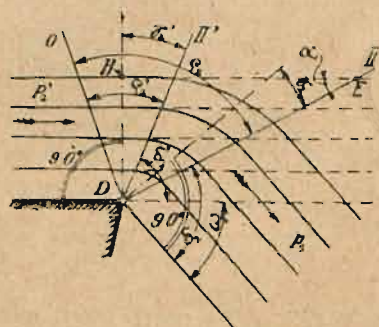
$$\omega_1 = (\rho_2 - \gamma_2) - (\rho'_2 - \gamma'_2) = \gamma_2 - \gamma'_2 \quad (75)$$

jeśli ogólnie oznaczymy przez $v = \rho - \gamma$. Z powyższych wzorów wynika, że wielkość kątów ρ , γ i ω_1 zależy wyłącznie od stosunku ciśnienia $\frac{p_1}{p}$, a nie od samych ciśnień.

Wielkość tych kątów dla stosunku $\frac{p_1}{p}$ (w rzeczywistym wypadku należy p zastąpić przeciwnością p_2) od 0 do 0,577 podano na rys. 65, na którym znajdują się także krzywe

Rys. 63.

Rys. 64.

nieważ cały sposób obliczenia jest oparty na założeniu, że przy przepływie nie powstają wiry.

Rozważyć teraz należy zastosowanie poprzednio podanych wzorów do dysz i do kierownic, w których ciśnienie p'_2 w przekroju DH jest większe od przeciwpężności p_2 w przekroju DE .

W dyszy (rys. 58) obliczamy ciśnienie p'_2 z wymiarów dyszy oraz ze stosunku F_m i F_2 . Jeśli $p'_2 = p_2$, nie zachodzi w trójkącie wylotowym DHE dalsza ekspansja, natomiast jeśli $p'_2 > p_2$, para rozpręża się w trójkącie wylotowym, lecz dalsza ekspansja przy przepływie bez strat rozpoczyna się dopiero przy osi DII' i odbywa się w trójkącie $DII'E$ (rys. 64). Wynika z tego, że tylko mała część trójkąta wylotowego w dyszy może służyć do dalszej ekspansji pary, a to z tej przyczyny, ponieważ para wchodzi do trójkąta wylotowego z prędkością większą od krytycznej.

Gdyby w przekroju DE nie uzyskało się pożądanej przeciwpężności p_2 , to para musiałaby rozprężać się także w szczelinie pomiędzy dyszą i łopatkami wirnika oraz w samym wieńcu łopatkowym wirnika; — ekspansja pary w tym ostatnim jest oczywiście tylko wtedy możliwa, jeśli wolne przekroje są dostatecznie duże.

Wzory (73) do (75) dają możliwość przekonania się, czy w pewnym wypadku osiągnięć się żądaną przeciwpężność p_2 przed przekrojem DE lub w przekroju DE . Z rys. 65 znajdujemy przy $\frac{p_2}{p_1}$ kąt ρ_2 i położenie krańcowej izobary przy pomocy osi DO (rys. 64), którą oznaczamy z kątów γ'_2 i ρ'_2 , znalezionych z rys. 65 przy $\frac{p'_2}{p_1}$. W celu oznaczenia ciśnienia p , które można osiągnąć w przekroju DE , obliczamy kąt:

$$\rho_{DE} = \rho'_2 + \angle [II'DE] \quad (78)$$

i znajdujemy z rys. 65 największy spadek ciśnienia $\frac{p}{p_1}$, który można zamienić w dyszy aż do przekroju DE przy ρ_{DE} na energię kinetyczną.

Zboczenie strumienia pary, o ile osiąga się przeciwpężność p_2 w trójkącie wylotowym dyszy, można obliczyć podług wzoru (75) przy pomocy rys. 65.

Przykład.

Obliczyć ω_1 przy przepływie pary nasyconej przez dyszę, w której przekroje F_2 i F_m tak oznaczono, że $\frac{p'_2}{p_1} = 0,09$; stosunek $\frac{p_2}{p_1}$ ma wynosić $\frac{p_2}{p_1} = 0,08$, a kąt $\alpha_1 = 19,7^\circ$.

Przy $\frac{p_2}{p_1} = 0,08$ znajdujemy z rys. 65 kąt $\rho_2 = 108,5^\circ$, a przy $\frac{p'_2}{p_1} = 0,09$ kąty $\gamma_2 = 63,6^\circ$ i $\rho'_2 = 105^\circ$; $\angle [II'DE] = 90^\circ - \gamma'_2 - \alpha_1 = 90^\circ - 63,6^\circ - 19,7^\circ = 6,7^\circ$; $\rho_{DE} = 105^\circ + 6,7^\circ = 111,7^\circ$. Ponieważ $\rho_{DE} > \rho_2$, to przeciwpężność p_2 osiągnie się jeszcze w dyszy. Z rys. 65 znajdujemy dalej przy $\frac{p_2}{p_1} = 0,08$ wartości $\nu_2 \approx 45^\circ$, a przy $\frac{p'_2}{p_1} = 0,09$ wartość $\nu'_2 = 42^\circ$ czyli $\omega_1 = 45^\circ - 42^\circ = 3^\circ$.

W kierownicy (rys. 60) można w przekroju DH osiągnąć najwyższą prędkość krytyczną, a z istoty kierownicy i ze wzorów (73) i (74) wynika, że $(c, \gamma)_{II} = c'_2$ [patrz wzór (72)], $\delta'_2 = \frac{\pi}{2}$ oraz $\gamma'_2 = 0$, wreszcie, że, ponieważ w kierownicy trójkąt wylotowy będzie całkowicie wyzyskany dla dalszego rozprężania, musi $\rho'_2 = 0$. Zatem osie DII' i DO leżą w przekroju DH , a ekspansja dalsza rozpoczyna się już w tym przekroju (rys. 64).

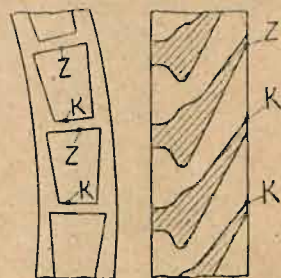

kowego strumienia pary w dyszy w miejscu przecięcia z krawędzią DE (więc na rys 58 przeprowadzony przez punkt K). Inni konstruktorzy starają się opanować ekspansję w trójkacie wylotowym, np. Escher i Wyss wykonywa końcowy przekrój dyszy o kształcie trapezu (rys. 66), aby strumień pary, który przy wewnętrznej krawędzi K rozszerza się więcej niż przy zewnętrznej Z , wypełniał całkowicie kanałki łopatkowe wirnika. Dalej spotykamy konstrukcję, w której krótsza strona dyszy jest ścięta podług rys. 67, aby skłonić parę do wydatniejszego rozprężania się w tym kierunku.

§ 22. Jednostopniowe osiowe turbiny akcyjne.

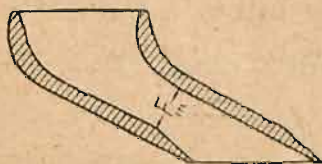
Opis tych turbin podano w § 3 i 5. Do opisu tego należy dodać jeszcze pewne uzupełnienia, które po przedstawieniu strat, zachodzących w turbinie, będą lepiej zrozumiałe.

W przeciwstawieniu do rys. 1, na którym dysze są równomiernie rozdzielone na obwodzie wieńca, umieszcza się obecnie dysze tuż obok siebie, aby wieńiec wirnika był zasilany możliwie złączonym strumieniem pary, w celu zmniejszenia strat, spowodowanych wentylacją. Opór wentylacji jest bowiem tem większy, im częściej próżny, więc nienapełniony parą kanałek łopatkowy stanie przed dyszą, im częściej zmieniają się napełnione i próżne kanałki, czyli wtedy, jeśli dysze są równomiernie rozdzielone na całym obwodzie wirnika. Jeśli umieści się dysze tuż obok siebie, to na tej części obwodu wirnika, przed którą znajdują się dysze, będą kanałki łopatkowe wciąż napełnione parą, a próżne kanałki będą dochodziły przed dyszę tylko w jednym miejscu.

Rys. 66.

Końcowa wysokość dyszy W zależy od wysokości łopatek l_1 po stronie wlotowej (rys. 68); — ze względu na niedokładności wykonania warsztatowego przyjmuje się zwykle $l_1 = W + 1$ do 2 mm , aby możliwie wszystka para przepływała przez wieńiec łopatkowy wirnika, a nie mogła uchodzić poza nim. Ponieważ $l_1 > W$, para zostaje do kanałku łopatkowego wessana ze szczeliny, znajdującej się pomiędzy dyszą a wieńcem łopatek, którą ze względu na niezawodność biegu turbiny wykonywa się $h = 2$ do 4 mm . Ssanie tego rodzaju powstaje także z powodu grubości ścianek dysz; — na rys. 68 czarno zaznaczone przekroje w szczelinie musi wypełnić para, znajdująca się w szczelinie. W większej jeszcze mierze zachodzi ssanie pary ze

Rys. 67.

szczeliny przez te kanałki łopatkowe, które przy częściowym zasilaniu wirnika opróżniają się (rys. 68 przy C). Skutkiem zaznaczonego ssania powstają pewne straty i różnica ciśnień po obu stronach wirnika nawet w turbinach akcyjnych; — różnicę ciśnień można usunąć przez wywiercenie kilku otworów w tarczy wirnikowej.

Oprócz jednostronnego nacisku z powodu ssania pary ze szczeliny, powstaje w turbinach akcyjnych nacisk, równoległy do osi turbiny, także z innych przyczyn, mianowicie ponieważ para, wychodząca z dyszy względnie z kierownicy, uderza o krawędzie łopatek i ponieważ w pierwszej części łopatki wirnika panuje większa prędkość względna i większe tarcie pary o ścianki niż w drugiej części. Chociaż nacisk wymieniony jest niewielki w turbinach akcyjnych, należy stosować przy końcu wału łożo stopowe.